

ГІРНИЧА ОСВІТА В РОЗВИНУТИХ КРАЇНАХ СВІТУ: ВИЩІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ТА ПАРАДИГМА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

О.В. Горпинич, Національний гірничий університет, Україна

Наведено результати аналізу організації гірничої освіти в розвинутих країнах світу. Визначено чинники, що формують мотивацію молоді до гірничої освіти; наведено характеристику навчальних закладів, що є лідерами в гірничій освіті та обґрунтовано парадигму підготовки фахівців в сучасних економічних умовах. Встановлено, що досвід промислово розвинутих країн при підготовці фахівців з гірничої справи вказує на дієвість моделі компетентностно–інноваційної освіти.

Стан питання. Тенденції розвитку світової економіки переконливо свідчать про те, що формування економіки України інноваційного типу має стати пріоритетним напрямком розвитку держави. Недооцінка цього системного фактора вже зараз стає однією з причин, які стримують економічне зростання країни. Інтелектуалізація економічного середовища, інноваційне підприємництво, висока ступінь оволодіння інформаційними ресурсами є сьогодні необхідними умовами існування високоефективної і конкурентоспроможної ринкової економіки, а інноваційна здатність нації виступає в якості найважливішої характеристики самого суспільства [1, 2, 3, 4].

Економіки промислово розвинутих країн світу знаходяться на переході до постіндустріальної стадії розвитку суспільного виробництва. Для неї характерні, з одного боку, висока частка глибокої переробки мінерально-сировинних ресурсів, масове виробництво інтелектуального продукту, з іншого – розвиток «економіки знання» і вихід вищої освіти, в тому числі гірничої, на лідируючі позиції інноваційного розвитку [5, 6].

Невирішена частина проблеми. В сучасних умовах зростаючого споживання мінеральної сировини професія гірничого інженера не втрачає затребуваності і стає все більше пов'язаною з нанотехнологіями та передовими комп'ютерними дослідженнями. Тому розвиток гірничої галузі сьогодні гостро потребує сучасних високопрофесійних фахівців. Багато в чому від них залежить технічний прогрес і підтримка конкурентоспроможності підприємств на світових ринках [7]. Наприклад, на сучасному етапі розвитку німецькі гірничі промисловість і динамічний розвиток ринку гірничого машинобудування формують розширений попит на висококваліфікованих фахівців гірничої справи. Незважаючи на порівняно невелику кількість зайнятих у гірничій промисловості (2012 р – близько 49 тис. осіб) щомісячний сукупний дохід гірничодобувних підприємств досягав 1 млрд. євро [8]. Україна, незважаючи на сучасний стан кон'юнктури ринку мінеральних ресурсів та гірничо-металургійної продукції, має значний потенціал та в подальшому повинна займати лідерські позиції в секторах зовнішніх ринків мінеральних ресурсів. Але цього можливо досягнути, на наш погляд, не тільки за рахунок підвищення якості продукції та зміни її номенклатури, а й за рахунок формування конкурентоспроможного корпусу вмотивованих гірничих спеціалістів, підготовка яких здійснюється на компетентнісному підході.

Таким чином, *ціль статті* – визначення стану гірничої освіти в розвинутих країнах світу на підставі вирішення *задач*: аналіз чинників, що формують мотивацію молоді до гірничої освіти; визначення вищих навчальних закладів, що є лідерами в гірничій освіті та обґрунтування парадигми підготовки фахівців в сучасних економічних умовах.

Виклад основного матеріалу. За даними *університету Milwaukee School of Engineering* (США) [9] рейтинг затребуваності інженерних спеціальностей в американській економіці виглядає наступним чином.

1. Інженерія у військовій галузі.
2. Аерокосмічна інженерія (аеронавтика).
3. Інженерія в галузі нафтовидобутку і переробки.
4. Комп'ютерна інженерія.

5. Біомедицинська інженерія.
6. Інженерія в галузі ядерної техніки.
7. Інженери-агротехніки.
8. Будівництво.
9. Проектування і розробка.
10. Загальна інженерна справа.
11. Теоретична механіка.
12. Інженерія в галузі лісової справи.
13. Інженерія в галузі геології.
14. Металургія.
15. Гірнича справа.
16. Морське машинобудування і суднобудування.

Серед студентів за кордоном досить популярна гірнича справа. Деякі, причини, які спонукають його вивчати [10]:

- професія гірничого інженера цікава і набагато більш різноманітна і мобільна, ніж інші професії. Зокрема, вона передбачає поїздки і роботу в різних географічно-природних зонах;

- робота в галузі гірничої справи пов'язана зі вступом в невелике, але високо інтернаціональне професійне співтовариство, що, в свою чергу, дозволяє навчати нові мови, отримувати і переймати цінний досвід від своїх колег;

- незважаючи на відсутність можливості працювати на себе, досвідчені гірничі інженери з вищою освітою ніколи не залишаються без роботи;

- професія гірничого інженера дозволяє отримувати високу заробітну плату.

Слід зазначити, що для фахівців гірничої справи, зарплата по всьому світу залишається стабільно високою. Більш того, в умовах розвитку високотехнологічної гірничої інженерії, в найближчі 10 років очікується зростання зарплати кваліфікованих працівників у цій сфері.

У США середня заробітна плата гірничих інженерів становить 72552 дол. USA / рік, при цьому 10 % найбільш високооплачуваних інженерів отримують 140000 дол. USA / рік і більше. 95 % фахівців складають чоловіки, а найбільш високу зарплату отримують інженери з досвідом від 10 років. В Австралії річна середня заробітна плата в сфері гірничої справи становить 86440 дол. USA / рік і доходить до 122000 для досвідчених інженерів. Зарплата гірничих інженерів в Південній Африці становить в середньому 33000 дол. USA / рік [11]. У Великобританії початкова зарплата гірничих інженерів становить 26730–34368 дол. USA / рік, середня зарплата інженерів з досвідом від 5 років – 55700 дол. USA / рік, з досвідом 10–15 років – змінюється від 63645 до 95467 дол. USA / рік. У країнах Європи, Південної Америки та Океанії досвідчені інженери можуть розраховувати на заробітну плату від 100000. дол. USA / рік [10].

Оскільки гірнича справа є класичною інженерно-технічною спеціальністю, навчальні програми підготовки, в основному, є стандартними і не відрізняються великою різноманітністю. Зокрема, можна вивчати спільну гірничу справу з більш вузькою спеціалізацією в геотехніці, економіці мінералів і корисних копалин, переробці корисних копалин або гірничої геомеханіки. Подібні програми пропонуються, наприклад, в *Кембрійських коледжі* (Канада) і *Гірничій школі Колорадо* (США). *Університет Нового Південного Уельсу*, *Квінслендський університет* (Австралія) пропонують програми, які дозволяють поєднувати вивчення гірничої інженерії з іншими дисциплінами, такими як економіка, комерція, бізнес, фізика, комп'ютерне програмне забезпечення, хімія, геологія, біотехнології, науки про Землю, антропологія та археологія.

Гірнича школа Колорадо (США) посідає перше місце в рейтингу світових гірничих шкіл за версією QS World University Rankings (2016 р.) і є одним з провідних інженерних університетів. На рівні бакалаврату, магістратури та докторантури у вузі можна вивчати гірничу інженерію і геологічну інженерію. Програми бакалаврату розрахована на 4 роки, а програми магістратури складають мінімум 30 кредитів. Середня вартість навчання 32700 дол. USA / рік.

Університет Кертін (Австралія) відомий висококласною технічною освітою здійснює підготовку фахівців з гірничої справи за програмами бакалаврату, магістратури та докторантури. Крім вивчення загальної гірничої інженерії, є можливість поєднувати вивчення гірничої справи з вивченням будівельної інженерії, металургії або комерції зі спеціалізацією в економіці, фінансах або менеджменті. Середня вартість навчання 24940 дол. USA / рік.

Самий інтернаціональний вуз *Університет Макгілла* (Канада) пропонує студентам з усього світу вивчення гірничої справи на рівні бакалаврату, магістратури та докторантури. За програмою бакалаврату, (150 кредитних годин) вивчається загальна гірнична справа, а за програмами магістратури (45 кредитних годин) – гірнична інженерія, матеріалознавство (академічний або дослідницький курс). Тривалість програм докторантури в університеті 4 роки. Середня вартість навчання 25200 дол. USA / рік [10].

У Германії фахівців гірничої справи готують 4 університети, які пропонують різні програми навчання [12].

Аахенський технічний університет (Німеччина) є одним з найбільших технічних університетів країни (понад 32000 студентів), якому присвоєно звання «елітного». Гірнична справа викладається на факультеті «Георесурси і матеріалознавство». З 2005/2006 навчального року замість дипломованих гірничих інженерів розпочато підготовку бакалаврів і магістрів за програмою «Мінерально-сировинні ресурси» за спеціалізаціями: гірниче виробництво, технологічні процеси, енергетичні ресурси. Вимоги для вступу – повна середня освіта (гімназія) або її еквівалент, пройдена практика (30 відпрацьованих змін на виробництві). Ще 30 змін практики повинні бути пройдені під час навчання в бакалавраті. Більшість випускників, які отримали бакалаврську ступінь продовжують навчання в магістратурі (чотири семестри). Під час навчання необхідно пройти 50 змін практики.

Бохумський технічний університет (Німеччина) заснований як приватний університет прикладних наук, входить до групи компаній ДМТ. В університеті навчається 2100 студентів по 10 програмам. Гірнична справа представлена програмами «Нерудні корисні копалини» і «Спеціальне підземне будівництво». Тривалість навчання – сім семестрів. Обов'язковою умовою зарахування є проходження 3-х місячної практики до початку навчання. Під час навчання студенти також проходять тримісячну практику. Навчання в університеті більшою мірою орієнтоване на рішення прикладних задач. Тому 90 % випускників бакалаврату йдуть працювати на виробництво, інші продовжують навчання в магістратурі за вищезгаданими і іншим програмам підготовки.

Клаустальський технічний університет (Німеччина) сьогодні разом з технічними університетами Брауншвайга і Ганновера є частиною *Нижньосаксонського технічного університету* і здійснює підготовку фахівців за програмами, пов'язаними з розробкою та використанням енергетичних і сировинних ресурсів. В університеті навчається 4080 студентів по 36 бакалаврськими і магістерськими програмами. Гірнична справа представлена програмами: бакалавр і магістр в галузі промислової інженерії; бакалавр і магістр в галузі інженерної геології і екологічної інженерії; бакалавр в галузі енергетичної та сировинної промисловості; магістр в галузі енергетичних систем; магістр в галузі технології видобутку нафти; магістр в галузі наук про Землю і сировинних ресурсів; магістр в галузі організації і економіки технічного виробництва; магістр в галузі постачання енергії і сировини; магістр в галузі управління радіоактивними і небезпечними відходами. Більшість випускників-бакалаврів продовжують навчання за однією з програм підготовки магістрів.

Технічний університет «Фрайберзька гірнична академія» (Німеччина) здійснює підготовку дипломованих інженерів, бакалаврів і магістрів на шести факультетах по 54-м програмами підготовки. Чисельність студентів близько 6000. Програми навчання гірничій справі викладаються на факультеті «Геонаук, геотехніка і гірнична справа». Студентам пропонуються дві програми підготовки дипломованих інженерів, п'ять програм послідовної підготовки бакалаврів / магістрів і сім додаткових програм підготовки магістрів.

Вартість навчальних курсів в галузі гірничої справи залежить від навчального закладу і його репутації, а також від країни навчання. Доступну освіту можна отримати, наприклад, в *ІТ-КГР*

(Індія) (1300 дол. USA / рік), *Королівському університеті* (Канада) (9700 дол. USA / рік за програмою докторантури) і *Університеті Sains Malaysia* (Малайзія) (2500 дол. USA / рік за програмами магістратури та докторантури). Навчання в Австралії коштує дорожче – близько 30000 дол. USA / рік в *Університеті Нового Південного Уельсу* і *Квінслендському університеті*. Навчання в *Гірничо-технологічній школі Південної Дакоти* (США) обійдеться в 16760 дол. USA / рік, в *Університеті Східної Англії* (Великобританія) – в 18000 дол. USA / рік, в *Ексетерському університеті* графства Девон (Великобританія) – в 23650 дол. USA / рік [10].

Навчання в Німеччині за міжнародними мірками порівняно недороге. Університети стягують плату лише за оформлення документів, страховки і деяких допоміжних послуг. Ця плата відрізняється від 75 євро в семестр у *Фрайбергській гірничій академії* до 170 євро в *Бохумському технічному університеті*. У *Клаустальському технічному університеті* за рішенням федеральної землі Нижня Саксонія ця плата становить 646 євро в семестр. Студенти самостійно оплачують житло і харчування. Стипендій не існує, але студентам з малозабезпечених сімей держава надає матеріальну підтримку і видає цільові гранти, які можна отримати в усіх університетах [12].

Асоціація *Society for Mining, Metallurgy & Exploration* (SME) пропонує студентам, що вивчають гірничу інженерію на різних рівнях, більше 15 стипендій у вигляді фінансової підтримки, що допомагає отримати ступінь в галузі гірничої справи та геології. Студенти першого курсу американських коледжів і вузів з мінімальним GPA 3,50 можуть отримати грант асоціації *RCF Fellowship* в розмірі 35000 дол. USA / рік. Такий грант дозволяє сплатити весь курс навчання, одержувати щомісячно стипендію та річну практику в *Resource Capital Funds* (RCF) після закінчення першого курсу. Стипендія британського фонду *Bosworth Smith Trust Fund* в розмірі 6200 дол. USA / рік призначена для студентів дослідницьких програм магістратури і докторантури, які вивчають гірничу інженерію, кольорову металургію і збагачення корисних копалин [10].

Головні вимоги до змісту сучасної вищої гірничої освіти висуває міжнародне співтовариство виробників сировини, в якому з кожним роком знижуються бар'єри на шляху міжнародного руху продукції і інвестицій, прискорюється міжнародна міграція фахівців.

Навчальні програми в галузі гірничої справи за кордоном сформовані як мультидисциплінарні і пов'язані з різними аспектами геології, фізики, хімії, екології, математики та економіки. Студенти вивчають технології знаходження і видобутку корисних копалин, управлінські дисципліни і науки про навколишнє середовище. Крім цього, майбутні гірничі інженери вивчають геомеханіку, вентиляцію, планування гірничих робіт і переробку мінеральної сировини.

Навчання в бакалавраті за спеціальністю гірничої справа зазвичай триває 4 роки, а в магістратурі – 1–2 роки. Студентам доступні академічні та дослідницькі програми докторантури. Програми підготовки з гірничої інженерії складаються з обов'язкових і вибіркового модулів, що дозволяє студентам досягти індивідуальних академічних цілей. Крім того, багато програм містять велику наукову і практичну складові, які забезпечують застосування отриманих теоретичних знань на практиці і допомагають встановлювати необхідні професійні та міжособистісні комунікації.

Такий зміст навчальних програм направлено на реалізацію цілей інноваційно-орієнтованої підготовки майбутніх гірничих інженерів для інноваційної економіки постіндустріальної стадії розвитку суспільного виробництва.

Висновки. Отже цільова орієнтація гірничого навчання в розвинутих країнах світу пов'язана з рішенням пріоритетних завдань освіти, а саме: формування базової професійної освіти на основі інноваційного підходу; розвиток інтегрованих науково-освітньо-виробничих кластерів мережевої взаємодії; розвиток варіативності освітніх програм, особливо магістерського рівня підготовки; зростання конкурентоспроможності національних гірничотехнічних вищих навчальних закладів на основі підвищення якості освіти.

Намагання до підвищення якості освіти (якість викладання, якість відповідності персоналу і програм, якість навчання як результат викладання і досліджень) збережеться і в перспективі.

Досвід промислово розвинутих країн при підготовці фахівців з гірничої справи вказує на дієвість моделі компетентностно–інноваційної освіти, яка дозволяє бакалавру та магістру отримати фундаментальну професійну освіту, зокрема здатність до науково-дослідної роботи, розробки та впровадження інновацій, застосування інформаційних технологій, сформувані економічні та менеджерські компетентності, навички проектної роботи.

Список літератури

1. Курза Ю.П. Стратегія структурних реформ в економіці та інноваційному розвитку України / Ю.П. Курза // Наука та інновації. – 2014. – №3. – С. 80–96.
2. Падучак Б.М. Нові тенденції західного світу у сфері інновацій / Б.М. Падуча // Наука та інновації. – 2014. – №3. – С.43–48.
3. Подлесний С. Інноваційна модель підготовки інженерних кадрів / С. Подлесний, О. Періг // Вища освіта України. – 2014. – №2. – С. 61–66.
4. Костюк С.Г. Инновационный сектор угольной отрасли: проблемы кадрового обеспечения / С.Г. Костюк // Профессиональное образование за рубежом. Современные тенденции развития профессионального образования. – 2012. – №1 (5) – С. 41–46.
5. Kozinsky L. Technological development of market economy / L. Kozinsky. – London : Peltzer & Co Pub., 2003. – 204 p.
6. Raice G. Network Spreads in the USA / G. Raice // National Technical Magazine. – 2010. – № 8. – P. 91–94.
7. Пивняк Г.Г. Профессия горных инженеров растет в цене [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://utimenews.org/ru/news/professiya-gornyyh-inzhenerov-rastet-v-tsene/>.
8. BRG Database-Chart des Monats-Marz 2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.brg.de/DINK/de; Accessed May, 07.2012.
9. Инженерное образование в США [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.studinter.ru/us/tips241.html>.
10. Изучение горного дела за рубежом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hotcourses.ru/study-abroad-info/subject-guides/study-mining-engineering-abroad>.
11. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.payscale.com/research/US/Job=Mining_Engineer/Salary.
12. Агафонов Ю.Г. Высшее горное образование в Германии – современное состояние и тенденции развития / Ю.Г. Агафонов // Горный информационный аналитический бюллетень. – 2013. – №10. – С. 349–355.